

- **Molao wa Tšwetšopele ya Phihlelelo ya Tshedimošo** o netefatša gore tokelo ya gago ya go fihlelela tshedimošo go Mmušo le go dikhamphani tša poraebete e šireleditšwe.
- **Ditumelelano tša Kabo ya Ditirelo** magareng ga dikgwebo le Mmušo di swanetše go fiwa diwepsaeteng tša masepala.
- Gape o swanetše go tliša ngongorego go **Molaodi wa Dikoloto wa Bosetšhaba**, (0860 627 627), go **Mošireletši wa Setšhaba** (0800 11 20 40) goba go **Khomišene ya Ditokelo tša Botho ya Afrika Borwa (SAHRC)** ge e le gore o belaela gore go na le bomenetša.

Mošomo wa SAHRC

Khomišene ya Ditokelo tša Botho ya Afrika Borwa (SAHRC) ke sehlongwa se se ikemego se se hlomilwego ke Molaotheo go **hlokomela, šireletša** le go **tšwetša pele** phihlelelo ya ditokelo tša botho ka nageng ya rena.

Afrika Borwa e na le ye nngwe ya dikelo tša godimodimo tša bohloki le tlhokego ya tekatekano. Kelo ye e akanywago ya batho ba dimilione tše 16 ga e na phihlelelo go kelelatšhila ye e lekanego mola batho ba ba hlokgago ba dimilione tše 3.5 ba se na phihlelo ya meetse.

SAHRC e hweditše dingongorego tše ntši tša mabapi le meetse le kelelatšhila. Re nyaka maikarabelo a Mmušo go fihlelela ditokelo tše, gomme re tla tšwela pele go hlokomela diphetolo tša bona.

Batho ba fa Mmušo maatla gore Mmušo o direle batho. Bao ba nago le maatla ba swanetše go theeletša bahloloki le go tla ka ditharollo tše di šomago.

Le ge e le gore SAHRC ga e na le bašomi bao ba lekanego le didirišwa, e ka šoma le Dihlongwa tše dingwe tša Kgaolo ya 9 le Dihlongwa tše e sego tša Mmušo go thuša ditšhaba le go netefatša gore Mmušo o aba ditirelo tša ona.

Nepo ya SAHRC ke go fetoša setšhaba, go šireletša ditokelo le go bušetša seriti go batho!

Ka ntle le SAHRC, go na le mekgatlo e mentši ye e ka go thušago. Ye mengwe ya mekgatlo ye e ngwadilwe sengwalwa ša tlhahlo sa **'Go dira gore Mmušo wa Selegae o Šome: Tlhahli ya Modirelasetšhaba,'** ye e hwetšagalago mahala inthaneteng le dikantorong tša phrobentshe tša SAHRC

IKGOKAGANYE LE RENA

Wepsaete: www.sahrc.org.za
Emeile: info@sahrc.org.za

Kantorokgolo

Forum 3, Braampark Office Park, Braamfontein, JOHANNESBURG
☎ (011) 877 3600 • Fekese: (011) 403 0684

Kapa Bohlabela

4th Floor, Oxford House, 86–88 Oxford Street, EAST LONDON

☎ (043) 722 7828 • Fekese: (043) 722 7830

Foreisetata

50 East Burger Street, 1st Floor TAB Building BLOEMFONTEIN

☎ (051) 447 1133 • Fekese: (051) 447 1128

Gauteng

2nd Floor, Forum 3, Braampark Office Park, 33 Hoofd Street, Braamfontein, JOHANNESBURG

☎ (011) 877 3750 • Fekese: (011) 403 0668

KwaZulu-Natal

First Floor, 136 Margaret Mncadi, DURBAN

☎ (031) 304 7323/4/5 • Fekese: (031) 304 7323

Limpopo

1st Floor, Office 102, Library Garden Square, Corner of Schoeman and Grobler Streets, POLOKWANE

☎ (015) 291 3500 • Fekese: (015) 291 3505

Mpumalanga

4th Floor Carltex Building, 32 Bell Street, NELSPRUIT

☎ (013) 752 8292 • Fekese: (013) 752 6890

Kapa Leboa

45 Mark and Scott Road, Ancorley Building, UPINGTON

☎ (054) 332 3993/4 • Fekese: (054) 332 7750

Leboa Bodikela

170 Klopper Street, RUSTENBURG

☎ Tel: (014) 592 0694 • Fekese: (014) 594 1089

Leboa Bodikela

7th Floor, ABSA Building, 32 Adderley Street, CAPE TOWN

☎ Tel: (021) 426 2277 • Fekese: (021) 426 2875

SEPEDI

Tokelo go Meetse le Kelelatšhila

Meetse ke bophelo, Kelelatšhila ke seriti

Tlhahli ya Khomišene ya Ditokelo tša Botho ya Afrika Borwa (SAHRC) go tokelo ya gago go meetse le kelelatšhila

Baithuti ba ipelaetša kgahlanong le tlhokego ya dintlwana tša boithomelo (Sowetan, 11 Mei 2012)

Tokelo ya gago go Meetse le Kelelatšhila

Molaotheo wa Afrika Borwa o bolela gore “Motho yo mongwe le yo mongwe o na le tokelo go dijo tše di lekanego le meetse”.

Molao wa Ditirelo tša Meetse o bolela gore:

- Motho yo mongwe le yo mongwe o na le tokelo go phihlelelo ya meetse a motheo le kelelatšhila.
- Sehlongwa se sengwe le se sengwe sa ditirelo tša meetse se swanetše go tšea dikgato go fihlelela ditokelo tše.
- Masepala o mongwe le o mongwe o swanetše go beakanya, ka Leanong la ona la Tlhabollo ya Ditirelo tša Meetse (WSDP), go fihlelela ditokelo tše.
- Tokelo ye e lemogwa gape ke Khansele ya Ditokelo tša Botho ya UN.

Naa ke mang yo a nago le maikarabelo a kabo ya meetse le kelelatšhila?

MMUŠO:

- Mmušo wa Bosetšhaba o swanetše go laola methopo ya meetse.
- Mabasepala e na le maikarabelo a go aba ditirelo tša meetse le kelelatšhila. E swanetše go thala maano a kabo ya ditirelo.
- Molao wa rena o bolela gore mmušo ga o gapeletšege go aba ditirelo tše go mang le mang SEMEETSENG. Le ge go le bjale, ba swanetše go ba le LEANO le le kwagalago leo le nago le dinako tše di beilwego le ditekanyetšo tša go aba ditirelo tše le go oketša phihlelelo ya ditirelo.
- Mmušo o swanetše go dira bjalo ka ntle le go hlaetša ditokelo tše dingwe tša motheo

Mabasepala e mentši e akaretša dikhamphani tša poraebete ka kabong ya ditirelo. **Ditumelelano tša mabapi le Kabo ya Ditirelo** ke dikonteraka magareng ga dikhamphani le mabasepala ye e re botšago gore ke ditirelo dife tše di swanetšego go abja. Masepala o sa na le maikarabelo a go aba ditirelo tše gomme o swanetše go rweša dikhamphani tše maikarabelo. Dikonteraka gape di swanetše go tsebišwa setšhaba.

Mmušo o swanetše go aba ditirelo tše di latelago tša **motheo tša meetse le kelelatšhila**:

- Bonyane dilitara tše 6000 ka lapa ka kgwedi
- Ka kelo ye e sego ka fase ga dilitara tše 10 ka motsotso
- Mo dimetareng tše 200 tša setene
- Ga go motho yo a šomišago meetse yo a swanetšego go hloka meetse go feta matšatši a 7 ka ngwaga
- Ntlwana ya boithomelo goba ntlwana ya boithomelo ya molete ye e tsenyago moya, ye e bolokegilego, ya go tshephagala, ye e kwanago le tikologo, ye e lego bonolo go hlwekišwa, ya go fa sephiri le tšhireletšo kgahlanong le maemo a boso, ye e tsenyago moya gabotse, ye e dirago gore go se be le monkgo kudu le ye e thibelago go tsena ga dintšhi le dikhunkhwane tše dingwe tše di rwalago malwetši.

Mmušo o swanetše go aba gape **thuto** ka ga tšhomišo ya meetse le maphelo a motheo le pabalelo ya mmele.

MAIKARABELO A GAGO:

- Badudi ba swanetše go rweša Mmušo le borakonteraka maikarabelo.
- Meetse ke mothopo wo o hlokagalago gomme a swanetše go bolokwa.

O na le maikarabelo a go boloka meetse ka fao e ba le bonnete bja go šomiša meetse ka go a seketša le gabohlale.

Mmušo wa Selegae o swanetše go rweša ba kgwebo maikarabelo a ditirelo tše ba di abago gomme badudi ba swanetše go rweša Mmušo maikarabelo. Dikhamphani tše kgolo di šomiša meetse a mantši eupša di lefa ditšhelete tša fase gomme di fela di sa lefe selo ge di baka tšhilafatšo.

Ditirelo tša gago tša Motheo tša Mahala

Afrika Borwa e na le molawana wa go aba ditirelo tša mahala (molawana wa bahloki) go akaretšwa meetse, mohlagase le go tšea ditlakala.

- Lapa le lengwe le le lengwe le swanetše go hwetša dilitara tša mathomo tša meetse tše 6000 ka kgwedi mahala. Meetse ao a šomišwago go feta fa a swanetše go lefelwa. Meetse a lefišwa ka tefišo ye e oketšegago go ra gore ge o šomiša meetse a mantši, tefo eka ba godimo
- Mabasepala ye e fapafapanego e na le melawana ye e fapafapanego ya go aba meetse a mahala le kelelatšhila. Le ka hwetša ditirelo tše semeetseng goba le ka swanelwa ke go ingwadišetša ditirelo tše.

BOTŠIŠA MASEPALA GORE MOLAWANA WA BONA KE OFE

Naa go direga eng ge o sa lefe ditirelo tša gago?

Molao o bolela gore meetse a gago a ka kgaotšwa goba a fokotšwa ge o sa lefe ditirelo tša gago EUPŠA, meetse a gago a ka se no kgaotšwa. Masepala o swanetše sa pele o go tsebiše ka go go ngwalela lengwalo ka ga maikemišetšo a bona a go go timela meetse. O na le tokelo ya go ganetša sephetho sa bona.

Ditlamego tša rena tša Bodišhabatšhaba

- Naa meetse ao a lekanego le a go tšwela pele a a **HWETŠAGALA**? Naa go na le mafelo ao a lekanego a kelelatšhila? Na dinako tša kemelo di a kwagala?
- Naa boleng bja meetse bo **BOLOKEGILE** go nwewa? Naa mafelo a kelelatšhila a na le pabalelo ya maphelo le go **BOLOKEGA** go šomišwa?
- Naa mafelo ao a a **AMOGLEGA** go tša setšo? Naa mananaeo ao a hlokomelago bong a a hlokomelwa? Naa a netefatša gore go ba le sephiri le seriti?
- Naa ditirelo di a **AMOGLELA** go mang le mang? Naa o bolokegile ge o fihlelela mafelo a?
- Naa tefo ya theko ya ditirelo tša kelelatšhila le meetse ga e **GODIMO** mo e lego gore ga e go palediše go lefa dilo tše di hlokegago?

Naa ke ka lebaka la eng phihlelelo ya meetse le kelelatšhila e le bohlokwa go seriti sa motho?

Tokelo e nngwe le e nngwe ka gare Molaotheo wa rena e lekana le e nngwe. Go fa mohlala ka ntle le meetse, go boima go ithuta ka sekolong le go hwetša thuto.

Ditokelo ka moka tša botho di a amana ebile di a tsenelana. Tokelo go meetse le kelelatšhila e amantšwe le tokelo ya bophelo, seriti, maphelo, dintlo, dijo, thuto, tšhireletšo go mmele, tekatekano ya bong, le kiletšo kgahlanong le kgethologanyo. Tlhokego ya meetse le kelelatšhila e na le diabe tše ntši tše di sa kgahlišego. Go fa mohlala:

- Go phatlalatšwa ga malwetši ao a ka thibelwago a go swana le letšhologo le kholera.
- Bana, kudukudu basetsana, ba fela ba tlogela sekolo ge e le gore ga go na dintlwana tša boithomelo.
- Go na le tšhomišo ye e oketšegilego ya dipetlele le dikliniki.
- Batho ga ba tle mešomong ebile gab a šome gabotse.
- Basadi ba tšhoga go ya dintlwaneng tša boithomelo bošego ka go tšhoga dikgaruru.

Naa ke hwetša thušo bjang?

- O na le tokelo ya go hwetša ditokelo tša mahala GOMME o na le tokelo ya go tseba gore ke ka lebaka la eng o sa hwetše ditirelo tša maleba
- O swanetše go botša Masepala wa gago, Mokhanselara wa Wate goba Mošomi wa Thabollo ya Setšhaba ge e le gore o kopana le mathata
- Khomišene ya Ditokelo tša Botho ya Afrika Borwa le Dihlongwa tše dingwe tša Kgaolo ya 9 tša ka gare ga Molaotheo le Dihlongwa tše e sego tša Mmušo le tšona di ka go thuša go hwetša tshedimošo ye o e hlokago. Etela wepsaete ya rena go www.sahrc.org.za